

Демак, хулоса сифатида шуни келтиришимиз мумкин:

1. Эмоциялар муаммоси назарий психологик манбааларда кўпгина олимлар томонидан ўзига хос тарзда таҳлил қилинган ва бу жараён давом этмокда.

2. Онкологик беморларга психологик ёрдам кўрсатишда юқоридаги назарий қарашлардаги муайян ғояларга асосланиш мумкин.

а) У.Кеннонинг гомеостазис назариясига мувофиқ беморлардаги патологик ўзгаришлар организмдаги доимий ички мувозанатнинг натижаси ҳисобланади;

б) С.Шехтер, М.Арнольд ва Р.Лазарус назарий қарашларига биноан беморлар билан психотерапевтик муносабат жараёнида когнитив компонентнинг муҳим аҳамиятга эгаллигини ҳисобга олиш зарур;

в) П.В.Симоновнинг информацион назариясига биноан, беморларнинг эмоционал ҳолатларини бошқаришда зарурий ахборотлар бериб бориш ниятда муҳим;

г) Н.Д.Левитовнинг тадқиқотларига кўра, бемор психик ҳолатига унинг эмоционал кечинмалари орқали таъсир қилиш имконияти мавжуд. Шу орқали беморнинг умумий эмоционал ҳолатига ижобий таъсир қилиш мумкин.

Адабиётлар

1. Ильин Е.П. Эмоции и чувства. 2-е изд.-СПб –Питер: 2011.

2. Левитов Н.Д.О психических состояниях человека. -М.: 1964.

3. Oster H., Ekman P. Facial behavior in child development // In:Collins W. A. (ed).Minnesota Symposium on child psychology,v.11, -N-Y.: 1968.

4. Ғозиев Э.Ф. Умумий психология: Психология мутахассислиги учун дарслик. –Т.: “Ўзбекистон файласуфлари миллий жамияти”, 2010.

РЕЗЮМЕ

Ушбу мақолада эмоция назариялари ҳақида маълумотлар берилган ва онкология соҳасида психотерапияни қўллаш мумкинлиги ҳақида муаллиф тавсиялари баён қилинган.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются психологические теории эмоций и основные положения составляющие основу психотерапии в онкологии.

SUMMARY

In this article describes the psychological theories of emotion and composition of the main provisions as the basis of therapy in oncology.

ЭСТЕТИКАЛЫҚ ТӘРБИЯ ЖЕКЕ АДАМНЫҢ ҚӘЛИПЛЕСИҮИНИҢ ТИЙКАРЫ

Т.В.Уразимова - көркем өнер таныу илимлари кандидаты

Эжинияз атындағы Нөкис мамлекетлик педагогикалык институты

Таянч сўзлар: педагогика, социал жараён, ўқитиш жараёни, методология, ўқитиш усуллари, тарбиялаш, ижодкорлик.

Ключевые слова: педагогика, социальная сфера, процесс образования, методология, методы образования, воспитание, творчество.

Key words: pedagogics, social sphere, education process, methodology, methods of education, upbringing, creative work.

Эстетикалык тарбия (хэм бир пүтинликтин курам бөлєги сыпатындағы көркемлик дүньякарастың қәлиплесиўи) жеке адамның хәр тәрәплеме раўажланыўи системасындағы ең әҳмийетли элементлердин бири. Эстетикалык тарбия түсинигин қарай отырып, биз оның улыўма алғанда, гөззалық тараўындағы сезимлердин қәлиплесиўи процесин билдиретуғынлығын түсинемиз. Бирақ, эстетикада бул гөззалық көркем өнер менен, адамның санасында хэм сезимлеринде өмир ҳақыйқатлығының көркем сәўлелениўи менен, оның гөззалықты түсиниўи, өмирде усы жол менен жүриўи хэм гөззалықты жаратыўи менен байланыслы. Бул мәнистен қарағанда эстетикалык тарбияның тийкаргы мазмуны, адамда көркем өнердеги хэм өмирдеги гөззалықты толыс қабыл етиў хэм дурыс түсиниў қәбилетин қәлиплестириўге бағдарланған, жеке адамның рәнбөрең көркем-эстетикалык искерлигин шөлкемлестириўден, эстетикалык түсиниклерди, қызығыўшылықларын хэм идеалларын ислеп шығыўдан, сондай-ақ, көркем өнер тараўындағы дөретиўшилик зейинликлерин хэм уқыпшылықларын раўажландырыўдан ибарат.

Эстетикалык тарбия көркем өнер жәрдемінде әмелге асырылатуғын болғанлықтан, оның мазмуны оқыўшыларды көркем өнердин хәр қыйлы түрлери хэм жанрларына – әдебиятка, музыкаға, сүүретлеў өнерине – қызықтырып тартыўды өз ишине алыўи тийис. Сондай-ақ, эстетикалык тарбияның әҳмийетли тәрәпи өмирдеги, табияттағы, адамның әдеп-иқрамшылық келбетиндеги хэм минез-кулқындағы (жүрис-турысындағы) гөззалықты үйрениў болып табылады.

Эстетикалык тарбияның мазмунының булардан басқа да әҳмийети кем болмаған тәрәпи оның адамның жеке инсан сыпатында раўажланыўына бадарланғанлығы болып табылады. Ол усы раўажланыўдың қайсы тәрәплерин қамтыўи тийис? Биринши гезекте, жеке инсанда көркем өнер тараўына, жәмийеттин көркемлик қунлылықларын түсиниўге болған қызығыўшылықты пайда етиў зәрүр.

Эстетикалык тарбияның мазмунының әҳмийетли элементи көркемликте түсиниў үйрениўди раўажландырыў болып табылады. Бул үйрениўлер эстетикалык кубылыслардың кең көлемин қамтыўи тийис. Атап айтқанда, жеке адамды көркем өнердин хәр қыйлы түрлериндеги, табияттағы, қоршап турған өмирдеги хэм адамлардың жүрис-турысындағы гөззалықты түсиниўге үйретиў зәрүр.

Эстетикалык тарбияның әҳмийетли курам бөлєги көркем өнерди түсиниў хэм өмир ҳақыйқатлығын көркемлик сәўлелендириў мәселелери бойынша өзиниң пикирлерин (көзқарасларын) билдире алыў уқыпшылықлары менен байланыслы болған билимлерди ийелеў болып табылады. Буның менен, жеке адамда усы ҳақыйқатлықты көркем өнердин хәр қыйлы түрлеринде хэм жанрларында сәўлелендириўдин

айрықшалықлары ҳаққындағы билим хэм түсиниклерди қәлиплестириў, көркем өнердин мазмунын хэм руўхый-эстетикалык бағытланғанлығын анализлеў уқыбын жетилистириў байланыслы.

Эстетикалык тарбияның мазмунында жасларда гөззалықты қабыл етиў хэм сезиниў менен байланыслы болған көркемлик қызығыўшылықларды қәлиплестириў үлкен орын ийелейди. Жасларға ҳақыйқый көркем өнер шығармасының гөззаллығын хэм үйлесимлигин сезиниўге, көркемлик талапшандығын көрсетиўге, сондай-ақ жүрис-турыс, өзін улаў мәдениятын көтериўге умтылыўды үйретиў керек.

Буннан басқа, эстетикалык тарбия көркем өнердин пукаралық (гражданлык) негизлерин ашыўға хэм қайта ойлап көриўге хэм жәмийетлик көз қараслардың хэм исенимлердин, сондай-ақ әдеп-иқрамшылықтын қәлиплестирилиўне бағдарланған болыўи тийис [1:56-61].

Көркем өнер шығармаларын үйрениўде олардың пукаралық хэм әдеп-иқрамшылық бағытларын ашыў хэм оларды жеке адамның руўхый келбетин қәлиплестириў мақсетинде пайдаланыў оғада үлкен әҳмийетке ийе. Буның ушын, ҳақыйқый көркем өнер дөрөтпеси бәркулла өмир шынлығын, гөззалықты жаратыўдың дөретиўшилик көтериңкилигин жырлайтуғынлығын, адамлардың алға илгерилеўге, жақсы нийетлерге, жақсылық, еркинлик хэм әдиллик идеалларын жүзеге шығарыўға умтылыўларына жағдай туўдыратуғынлығын түсиниўин жетилистириў зәрүр.

Ана-Ұатанға болған сүйиспеншилик, жәмийеттеги барлық бузықшылықларға қарсы гүрес, дөретиўши-адамның руўхый гөззаллығын раўажландырыў – көркем өнер классикасының ең жақсы дөрөтпелериниң идеялық мақсетлери мине усындай.

Жеке адамды эстетикалык қәлиплестириўдин педагогикалык мәниси соннан ибарат, күнделикли турмыстағы жүрис-турысының әпиўайы көнликпелеринен тысқары, оған өзинше шешим қабыллаў хэм әдеп-иқрамшылық көзқарасынан дурыс жолды таңлаў талап етилетуғын, бир қанша жоқары дәрежеге көтерилюине жәрдем бериў керек болады [2:15-21].

Жеке адамның эстетикалык қәсийетлериниң қәлиплесиўинде, педагогикалык тәсирлерден басқа көп санлы жағдайлар: жәмийетлик орталық, хәр қыйлы жұмыс түрлери, адамлар арасындағы қарым-қатнастың жетекши түрлери, жынысый ер жеткенлик бойынша айырмашылықлар – тәсир етеди, соның менен бирге жеке адамның әдеп-иқрамшылық сана-сезиминиң қәлиплесиўине бизиң елимиздеги социаллық шәраятлар да өз үлесин қосады, олар да жеке адамның қәлиплесиўине өзиниң тәсирин көрсетеди.

Бизиң заманымыз – мағлыұмат технологиялары заманы – өзлериниң күш-жигерин жәмийеттин ийгилиги ушын жумсайтуғын, қатып қалған қәлиплер бойынша ойламайту-

ғын, дәретиўши адамларды талап етеди. Демек, ҳазирги заман билимлендириўниң тийкаргы ўазыйпасы дәретиўши, өз бетинше пикирлей алатуғын, еркин адамларды тәрбиялаў

болып табылады, себеби, тап усы дәретиўши адамлар адамзаттың прогресин (алға илгерилеўин) белгилейди.

Әдебиятлар

1. Каджаспирова Г.М. Педагогика. – М.: «Гардарики», 2007. –С. 528.
2. Харламов И.Ф. Педагогика. – М.: «Гардарики», 2000, –С. 519.

Мазкур мақола ҳазирги давр кишисини эстетик, ижодкорлик тарбиялаш масалаларига бағишланган. Ўқитиш ташаббускорлик асосида амалга ошириш муҳим аҳамиятга эга, чунки ўқитиш ва ривожлантириш ҳаракатчанлик сифатига эга ва у ўқитувчиларни ўқитишнинг сифатига боғлиқ. Таъкидлаш лозимки, ушбу сифатларнинг ривожлантирилиши ахлокий, экологик, ватанпарварликка тарбиялашнинг бошқа ажралиб турадиган турларининг мастаҳкам асосини яратади.

РЕЗЮМЕ

Статья посвящается современному содержанию эстетического, духовно-творческого формирования личности. В современном обществе возросло внимание к проблеме формирования всесторонне развитой, духовно богатой и креативной личности. Личность человека, его духовный и моральный облик формируются, прежде всего, в процессе воспитания. Поэтому процесс образования необходимо основывать на создании условий для воспитания творческой личности, готовой к диалогу, сотрудничеству и сотворчеству в различных сферах жизни.

SUMMARY

The article is dedicated to modern contents of aesthetic, spiritual-creative formation of personality. In modern society attention increased to problem of the forming all-round developed, spiritually rich and creative personalities. The personality his spiritual and moral look are formed, first of all, in the process of education. That's why the process of education is necessary to found on making the conditions for unbringing of the creative personality, ready to a dialogue, cooperation and creative activity in different spheres of life.

ИЗ ИСТОРИИ ФОРМИРОВАНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ НАУКИ В КАРАКАЛПАКСТАНЕ

Т.Т.Утебаев - доктор педагогических наук

Нукусский государственный педагогический институт имени Ажинияза

Поздравляем Утебаева Тажибая Тилеумуратовича с присуждением учёной степени доктора педагогических наук утверждённой постановлением Специализированного Совета Ташкентского государственного педагогического университета, Высшей аттестационной комиссией при Министерстве Республики Узбекистан в 2016 году.

Поздравляем Тажибая Утебаева с достижениями и желаем ему успехов в творческой работе.

Редакция

Таянч сўзлар: педагогика тарихи, педагогика илими, ривожланиш, халқ таълими, илмий-тадқиқот ишлар, таклил, таълим муаммолари, ахборот, тарбия.

Ключевые слова: история педагогики, педагогическая наука, развитие, народное образование, научно-методический труд, анализ, проблемы в сфере образования, информация, воспитание.

Key words: history of pedagogics, pedagogics, formation, development, Public Education, scientific-methodologic work, analysis, problems of education, information, upbringing.

Социально-экономическое развитие нашего государства обеспечивает внедрение в жизнь «Закона об образовании» и «Национальной программы подготовки кадров», обеспечивая тем самым, положительные изменения качества образования и подготовки кадров.

Сегодня воспитание свободной и творчески мыслящей личности является важной задачей, и этот процесс успешно осуществляется в двух нижеисследующих условиях:

Первое - это необходимость глубокого изучения древней и богатой истории, научного наследия великих предков и использование их в современном образовании;

Второе - осознание происходящих сегодня в процессе глобализации, событий молодом поколением, и выбор правильного пути в жизни.

А это в свою очередь, требует внедрения значения результатов анализа изменений, происходящих в годы независимости.

Поскольку, в годы независимости возрождается национально-духовное наследие нашего народа, изучаются их воспитательные возможности, это является важнейшим событием в истории образования и воспитания периода независимости.

В Каракалпакстане, являющим составной частью независимого Узбекистана в те исторические периоды, исходя из местных условий, формировались и развивались педагогические мысли. Обобщая и систематизируя их, целесообразно уместно использовать их для повышения эффективности современного процесса образования и воспитания.

Педагогическая мысль каракалпакского народа с древних времён имеет глубокое содержание и она, сохраняя свои национальные традиции, методы обучения и воспитания, сформировалась в созвучии с педагогическими мыслями других народов Средней Азии. Поэтому, всестороннее и глубокое изучение национальной культуры и истории педагогики каракалпакского народа, целевое их использование являются важнейшими задачами, встающими перед современными учёными-педагогами. Изучение накопленного педагогического опыта, дальнейшее развитие педагогической мысли, способствуют совершенствованию системы образования и воспитания.

В Каракалпакстане имеются научно-исследовательские работы таких учёных, как Я.Дусимов, Г.Непасов, Н.Урумбаев, Г.Убайдуллаев, У.Шалекенов, А.Панабергенов, Б.Жоламанов,

К.Данияров, Ж.Кайырбаев, Т.Айтанов в сферах культура, системы школ и образования [1].

Н.А.Урумбаев провёл исследования по методике обучения русского языка, новой каракалпакской письменности на основе русской графики, по её морфологии. Он научно анализировал эффективные пути обучения русскому языку в каракалпакских школах, и написал монографию «Основы методики русского языка в Каракалпакской школе» (1969), внося тем самым, большой вклад в развитие педагогической мысли в Каракалпакстане [6].

Г.Убайдуллаев в 1929-1930 годы проявил активность в решении актуальных проблем, таких как, создание каракалпакского букваря, орфографии и терминологии, а также создание учебников по грамматике и правописанию для начальных школ [1].

Ж.Кайырбаев создал программы для учителей начальных классов каракалпакских школ, для студентов педагогических училищ, на основе научно-теоретического и практического опыта, в соавторстве с А.Есемуратовым и П.Палуаниязовой, с 1961 года создал «Алипбе» («Букварь») для первых классов каракалпакской школы. Помимо этого, им разработаны несколько методических руководств по обучению «Алипбе», который в течение 30 лет непрерывно печатается, а также разработаны учебные пособия по методам обучения каракалпакскому языку в начальных классах [7].

Одним словом, развитие педагогической мысли в Каракалпакстане в периоды с древних времён до 30-х годов, и с 30-х годов до независимости, служат важным источником педагогической мысли в годы независимости.

Конец XX века и начало XXI века имеют историческое значение в связи с достижением независимости нашего народа. Развитие педагогической мысли и новости в сфере образования и воспитания этого периода научно проанализировано, обобщены научно-педагогические точки зрения первого десятилетия периода независимости и определены достижения и проблемы Н.Эркабоевой [8].

Анализ литературных источников показывает, что и в Каракалпакстане развитие педагогической мысли изучено в известной степени.